

De to første misjonærinstrukser i vårt land

En presentasjon og noen perspektiver

AV TOR JØRGENSEN

Misjonærinstrukser er et interessant studieobjekt. De forteller i knapp og konsis form atskillig om de idealer som til enhver tid preger et misjonsmiljø. I Det Norske Misjonsselskaps historie dukker instruksene opp da en i 1849 skal sende ut tre «Missionsmedhjelpere»¹ til Sør-Afrika og misjonsprest Schreuder som allerede hadde reist i 1843. I mangel av egen utarbeidet misjonærinstruks fikk hovedbestyrelsen oversatt og tilpasset instruksene fra det rhinske misjonsselskap. En var seg bevisst at dette bare var et *midlertidig* arbeid,² men selv som sådan er denne aller første instruks i moderne norsk misjonshistorie utrolig interessant.

Den midlertidige instruks er mer en *oppbyggelig formaningsstale* i seks punkter,³ enn en egentlig formell juridisk orientert instruks slik vi er vant til at den slags dokumenter skal se ut. Bibelhenvi-ningene er mange, framstillingsformen appellerende og gjentagende. Over 11 sider utgjør instruksene. Nettopp det oppbyggelige og formanende synes imidlertid å ha tiltalt samtidens misjonsvenner. Redaktøren i Norsk Missions-Tidende trykker hele instruksene i marsnummeret 1852 som et forberedelsesdokument til behandlingen av instruks-saken som skulle opp på generalforsamlingen i Bergen den sommeren, men bemerker at dokumentet også kan leses med oppbyggelse.⁴ Og da den nye og mer forretningsmessige instruks er vedtatt, beslutter generalforsamlingen å sende en henstilling til hovedbestyrelsen hvor en anmoder om at det må finnes en passende tilføyelse «i Overeensstemmelse med den hidtil gjældende Instrux».⁵ Hovedbestyrelsen løser problemet ved «at man fandt den ældre Instrux at indeholde saa vakre og nyttige Formaning og Lærdomme, at man altid maatte ønske sig dem lagt Misjonærene paa Hjærte».

Som et apropos til den første ordentlige instruks som ble vedtatt i 1852, kan det sies at forslaget til denne var utarbeidet av en komite i Kristiania som besto av svært kjente kirkemenn, nemlig

professor *Kaurin*, den kjente grundtvigske prest *Wexels* og grunnleggeren av bl.a. «For Fattig og Rik» pastor *Halling*.⁶ Deres forslag ble i det store og hele vedtatt. Den mest avgjørende forandring generalforsamlingen foretok var knyttet til bestemmelsene angående forholdet til den Norske Kirke hvor Kristiania-mennene tydelig ønsket seg en mer direkte tilknytning mellom misjonærene og kirken.⁷ Forøvrig er dette forslaget virkelig et godt stykke arbeid. Med sine 25 kortfattede og klare paragrafer har det dannet utgangspunktet for misjonærinstruksen i NMS helt fram til våre dager.

Tjenestens formål og misjonærenes liv

Den midlertidige instruks begynner med en lengre betraktning over misjonærtjenestens karakter som en begrunnelse for hvorfor en vil gi de utreisende de mange råd og anvisninger. Den første paragrafen omhandler «Udsendelsens Formaal».⁸ Her bestemmes misjonærens livsoppgave som å «bringe hedenske Folkeslag det dyrebare Budskab om Christo og at samle dem til hans Hjord, der ogsaa er død for dem». Dette vil kreve klar prioriteringsbevissthet, for de innfødte vil nok først og fremst være interessert i deres «europæiske Kunster, Færdigheder, Redskaber osv.», men mens misjonærene skal gjøre seg bruk av dette, må en ikke «stille Herren og hans Sag i Baggrunden».

Misjonærene må selvsagt være klar over at det å forkynne blant hedningene *ikke bare dreier seg om den «egentlige Prædiken»*⁹, men også om ethvert vitnesbyrd om Kristus «det være udtalt i egentlig Hensigt eller leilighedsviis, og fremfor Alt ogsaa det stille, men kraftige Vidnesbyrd af eders Liv i Christo». Misjonærene skal alltid «trakte» etter å avlegge dette vitnesbyrdet «ikke med menneskelig Viisdoms høie Ord, men i Aandens og Kraftens Beviisning, og med sand Kjærlighed at lægge det de Eder anbettede Sjæle paa Hjærte, og med klar Bestemthed altid at drive paa Hovedsagen».

For å kunne makte denne tjenesten, er det nødvendig for misjonærene å *holde seg nær til Herren*. Rent generelt anbefales en å lese hele Skriften i sammenheng, men først og fremst de «herlige Spaadomme som angaa Hedningerne» og dessuten de stykker som omhandler disiplenes utsendelse og kirkens første vekst. – Lesningen av det «guddommelige Ord» omtales på et annet sted som den viktigste «Privatbeskjæftigelse».¹⁰

Når det gjelder «*Missionærenes Vellevnet*» forutsetter instruksens at de norske misjonærene må være meget forsiktige, for vellevnet er ikke bare skadelig for misjonærene selv, men også for det inntrykk hedningene vil få av misjonærene og deres sak.¹¹ Misjonærene skal ikke bruke andre misjonsselskapers utsendinger som målestokk, men heller følge det apostoliske eksempel og selv ernære seg av det utbytte jorden og kveget gir – selvsagt bare så langt dette ikke skader «Hovedøiemedet» og inntil de troende av hedningene kan «række Eder den legemlige Underholdning».

I instruksens av 1852 er alle de mange oppfordringer og anvisninger angående misjonærens liv og tjeneste redusert til formuleringer som i sak er blitt stående i alle senere instruksutgaver: «Enhver Anledning til Evangeliets Forkyndelse for Hedningerne maa samvitighedsfuldt og redelig benyttes, og maa man ei lade det beroe med nu og da holde et offentligt og almindeligt Foredrag, men man maa ogsaa træde den Enkelte nær med Frelsens Budskab.»¹²

Bekjennelsesgrunnlag og forhold til den Norske Kirke

Her måtte nødvendigvis hovedbestyrelsen i Norge foreta vesentlige endringer i forhold til den rhinske original, for det Rhinske Misjonsselskap med sitt sentrum i Barmen var skodd over Baselmisjonens «ukonfesjonelle» lest.¹³ I den norske instruksens sies det derimot at en skal være seg bevisst at en «udgaae med Fredens Budskab til Hedningeverdenen fra den norsk-evangelisk-lutherske Kirke»¹⁴ og dermed på det *bestemtteste forplikter* seg til å forkynne Bibelens lærdom i «Overeensstemmelse med vor Kirkes Troesbekjendelse ved Daaben og Indstiftelsesordet ved den hellige Nadvere, samt Kirkens Bekjendelsesskrifter, alt som norske Lovs 2den Bogs 1ste Cap. og den af Præsterne hersteds aflæggende Eed nærmere bestemmer».

Referansen til norsk lov er identisk med grunnreglenes §4¹⁵, mens den sterke understrekning av forpliktelsen på bekjennelsen må forstås som et uttrykk for den frykt en i kirkelige og haugianske miljøer følte overfor brødrevennernes mer overflatiske forhold til det konfesjonelle.¹⁶ – Også på en annen måte kommer tilknytning til den Norske Kirke til orde i det at en ønsker at misjonærene skal «befølge og overholde den i vort Land lovligen bestaaende og navnlig ved vort Kirkeritual fastsatte Kirkeorden». Her er det riktignok med et viktig forbehold. En skal bare følge kirkeordenen

«saavidt Forholdene tillade det». Dette forbeholdet likte ikke instrukskomiteen i Kristiania¹⁷, og sløyfet det helt, mens generalforsamlingen føyer anliggendet til igjen, riktignok i noe avsvakket form: hvis «ikke særegne Tilfælder gjør Afgivelser uundgaaelige».¹⁸

I Kristiania-komiteens forslag møter vi for første gang den fortsatt bevarte formulering om at misjonærene skal «betragte sig som den norske evangelisk-lutherske Kirkes Sendebud»,¹⁹ men som vi allerede har sett, er dette også en hovedtanke i den midlertidige instruks. Kristianiakomiteen fikk medhold på generalforsamlingen for denne delen av paragrafen, mens deres forslag om at utsendingene dels skulle «virke i dennes (den Norske Kirkes) navn» og dels at det var forbindelsen med denne kirken som ga dem deres bemyndigelse, riktignok via Misjonsselskapet, ikke ble godtatt.²⁰

Den midlertidige instruks er til tross for sin klare konfesjonelle markering likevel svært irenisk i sine anvisninger når det gjelder *forhold til andre misjonsselskaper*. Følgende passus finner en midt inne i den siste paragraf som omhandler forholdet til Misjonsselskapet: «Betragter med Glæde Evangeliets Fremgang og Udbredelse i andre evangeliske Missionsdistrikter og bidrager dertil efter Evne, men binder Eder ikke til noget andet Selskab og dets Anordninger, men bevarer den frie selvstændige Forening med vort Selskab.»²¹ Denne hjertelige og velvillige tonen er i den vedtatte instruks av 1852 blitt til det mer kjølige og knappe prinsipp om ikke å trenge seg inn på en fremmed misjonsmark.²²

Forståelsen av og forhold til «hedenskapet»

Også det som sies direkte eller indirekte i den midlertidige instruks om hedenskapet er interessant; det vil si det sies egentlig svært lite om hedenskapets «Rædsler»²³, men atskillig klokt og fornuftig om hvordan en skal forholde seg til dette. For det første skal en vokte seg for «stormende Omvendelsesiver» når det gjelder å avskaffe «alt Ugudeligt». En skal uforbeholdent vise sin avsky, men dog gjøre dette «med christeligt Maadehold».

For det andre skal en lære seg deres språk med grundighet. Hensikten med dette er ikke bare å styrke misjonærenes «Indvirkning paa dem», men også å gi hedningene glede av å kunne lære misjonærene noe og gjennom dette knytte bånd mellom misjonærene og hedningene.

Dette svarer også til en senere oppfordring til misjonærene om å være som *bien* og «suge Honning af Alt»,²⁴ i det en i omgangen med hedningene nøye skal legge merke til alle deres seder og vaner, og dessuten være oppmerksom på «alle Gjenstande og Phænomener i Naturen», for alt må tjene Guds rike.

Et slikt konkret punkt hvor en skal ta hensyn til de gitte forhold er i følge den midlertidige instruks *ekteskapsproblemet*. En er her meget liberal når det gjelder polygamiet: «I skulle ikke ophæve bestaaende Ægteskaber, selv Fleerkoneri»²⁵, hevdes det med referanse til 1. Kor. 7.12. På sikt skal en selvsagt arbeide for polygamiets opphevelse gjennom undervisning av Guds ord og også gjennom det at de som allerede er døpt ikke får ta flere koner. Heller ikke får en kristen som lever polygam, altså er blitt døpt etter at et slikt ekteskap allerede var etablert, forvalte noe kirkelig embete. – Sammenlikner en dette standpunktet med den senere offisielle instruks virker den midlertidige svært imøtekomende overfor den sosiale virkelighet blant hedningene. Instruksens av 1852 bestemmer kategorisk at en som vil bli kristen og har flere koner, må velge én av disse, og skille seg fra de andre som han forøvrig så vidt mulig skal underholde de andre og deres barn.²⁶

Den midlertidige instruks er opptatt av *forholdet til «Qvindekjønnen»* også på annen måte. Det gjøres oppmerksom på at en ikke må utsette seg for fristelser eller skape mistanke blant hedningene. Derfor bør en overlate «den særegne Omsorg for det forsømte Qvindekjøn nærmest til den eller de Søstre, som ere hos Eder»,²⁷ altså en meget tidlig anbefaling av eget arbeid for og av kvinner. En liknende referanse til innsats blant kvinner fins ikke i 1852-instruksen.

Derimot finner en igjen en annen bestemmelse som dessuten er blitt stående om enn i endret utgave i alle senere misjonærinstruks. Vi sikter her til misjonærenes *forhold til politikk*. I den midlertidige instruks heter det «blander Eder ikke i de enkelte Stammers Forhandlinger og Krige indbyrdes». I den første ordinære instruks har en her føyet inn at en skal avholde seg fra slik innblanding «*saavidt skee kan*».²⁸ Derimot har en sløyfet oppfordringen fra den midlertidige instruks om alltid å råde til fred og mekling ut fra det synspunkt at «Christi Sendebud ikke maa stride og dræbe uden til yderste Nødværge».

Oppbygning av menigheten

Noen *kirkedannelse* ute på misjonsmarken er tydeligvis ikke et umiddelbart forestående mål i den midlertidige instruks. Perspektivet er svært langsiktig: «Saasnt I blot kunne, saa søger at uddanne nogle Børn saaledes, at de fremtidig som Nationalmedhjælpere kunne være eders Medarbejdere». ²⁹ I den ordentlige instruks er det rent kirkebyggende ved misjonen kommet mye klarere og skarpere til uttrykk: «Da Missionens Øiemed er at forplante Guds Menighed, bør Missionæren, saasnt Flere have annammet Daaben, snaest muligt, med det apostoliske Forbillede for Øie ordne Menighedssamfundet iblandt dem . . .» ³⁰

Selve *betingelsen for å bli døpt* er også noe forskjellig betont i de to instruks. I den midlertidige er en ensidig opptatt av at en ikke straks skal «ile til» med dåpen ³¹, men først iaktta og prøve de som ønsker dåp, og så ta dem opp i de kristnes samfunn når misjonæren er «overbevist om, at de ere komne til Erkjendelse af de til deres Frelse og Salighed nødvendige Sandheder, og I bemærke tydelige Spor til en oprigtig Sindsforandring og Længsel efter at indpodes i Christo». – I den ordinære instruks er en også opptatt av at dåpskandidaten både skal kunne nok og ha en klar forståelse for de betingelser dåpspakten setter ³², men en understreker at dåpen *ikke må utsettes for lenge* «idet man som Betingelse for dens Meddelelse vil kræve, hvad der alene er dens Frugt». En kan med andre ord si at en her står overfor et gjennomslag av en mer tradisjonell, ortodoks luthersk dåpsforståelse, i motsetning til den mer subjektivistiske tankegang i den midlertidige instruks. Nå har nok også de mer ortodokse teologer fryktet at den nettopp siterte grunnregel kunne føre til vanskeligheter ute og en føyer derfor til at en også må være forsiktig med å døpe for hurtig. En skal kunne se «forudgaaende Vidnesbyrd om alvorlig Bod og Tro»!

Når det gjelder *kirketukten* behandles den også svært kortfattet i den midlertidige instruks, det vil si en er tydelig mest opptatt av brodertukten overfor misjonærer. ³³ Disse bestemmelsene er klart preget av et sjelesørgerisk anliggende. Når den ulykke først oppstår at en må offentlig refses, så må det skje «ikke som om man havde en Fiende at behandle, men en Broder at formane». – I forbindelse med bestemmelsene angående nattverden skal en så langt mulig tale med enhver især, som det heter.

I den paragrafen som generalforsamlingen vedtok i 1852 om

kirketukten³⁴ er tonen igjen knappere og mer formell og åpner for en mer juridisk praksis, det heter nemlig ganske kort: «Kirketugten bør med Samvittighedsfulhed haandhæves væsentlig efter de i norsk Lov og det norske Ritual indholdte Bestemmelser.» Og det føyes til: «Ingen syndige hedenske Skikke maa taales». Om forbedelse til nattverden er referanserammen i denne instruks klare i de nye menighetene. Innholdet er stort sett det samme som i den midlertidige instruks, men en har et tillegg om absolusjonen som en forutsetning for deltagelse i nattverden. Den skal uttales «i ubetinget Form efter forudgaaende Bekjendelse enten af Syndeskylden i Almindelighed eller, forsaavidt Trang dertil føles, af speciel Overtrædelse».³⁵

Gjennomslaget av norsk kirkelovgivning er som en ser sterkere i den siste instruks. Den eldre reflekterer en mer pietistisk preget vennsamfunnsånd. Men begge instruksene målbærer et ideal som en etterhvert fikk vanskeligheter med å håndheve i hjemlandet, men som en har kunnet praktisere på misjonsmarken, nemlig kirketukten.

Informasjon

Det foreligger ikke i noen av våre instruks noe påbud eller noen anvisning om å sende det vi i våre dager kaller «stoff» til Misjonstidende. Men misjonærene blir bedt om å sende rapporter til hjemmeledelsen³⁶ og i den midlertidige instruks sies det direkte at bestyrelsen vil kunne komme til å trykke disse, hvilket da også i meget stor grad var tilfelle.

Anvisningene for rapportskrivning i den midlertidige instruks er for øvrig svært interessante, ikke minst sett i lys av den noe senere diskusjon mellom Schreuder og hjemmeledelsen når det gjaldt prinsippene for artiklene til Misjonstidende der hjemmeledelsen for misjonsvennenes skyld gjerne ville høre litt mer om hedningenes hjerteforhold til sannheten og om arbeidets frukter, mens Schreuder på sin side i sin berømte «Aabne Erklæring»³⁷ nekter å etterkomme ønsket om «lange Missionsberetninger, hvori det Subjective Betragtninger, Forhaabninger o.d.l. er saa fremherskende».

I den midlertidige instruks lyder det: «Vi vente i disse Beretninger ikke saameget Betragtninger og Hjærtessudgydelser, som meget mere klar og simpel Fremstilling av Sagerne Stilling, eders daglige

Liv, eders Anskuelse og eders Virkemaade. Naar Nogen af Eder lader indskyde noget om sit Hjertes indre Stilling, sit indre Livs Erfaringer, – Noget, vi ikke ligefrem forlange, saa ville vi ansee dette som et glædeligt Beviis paa eders hjærtelige Tillid til os, og give Eder forud den Forsikring, at der, naar eders historiske Efterretninger bekjendtgjøres, skal blive gjort den meest skaansomme Brug af saadanne Bekjendelser, idet vi ansee dem som skrevne alene for Missionssekselskabets Bestyrelse». ³⁸

Avsluttende perspektiver

Det Norske Misjonssekselskab hadde ved sin grunnleggelse en stor og vanskelig oppgave. Den var den første organisasjon i sitt slag her i landet. Alt regelverk måtte en utarbeide uten norske paralleller. Det er derfor ikke så merkelig at en lånte mye fra tysk sammenheng og så langt som mulig brukte dette som forbilde. Som vi allerede har påpekt gjaldt dette i særlig grad den midlertidige instruks. Ja, mer enn noe annet regelverk er denne instruks avhengig av sin tyske original, i dette tilfelle den rhinske.

Denne midlertidige instruks forteller mer enn de senere instruks om den tonen og det miljø misjonsinteressen levde i. Her er det den inderlige og sterke broderånd som dominerer. Instruks er derfor nærmest en oppbyggelig formaningsstale overøst med skrift-henvisninger og alvorlige, men velvillige og til tider overraskende liberale råd.

Den første ordentlige instruks som ble vedtatt i 1852 derimot er enklere oppbygd, kortere og inneholder klare og pregnante bestemmelser. Den broderlige tonen har veket plassen for den klare kirkejus. Dette dokumentet var på sin side så moderne at det nærmest er blitt stående som grunnstammen i alle senere misjonærinstruks. Men som vi har påpekt ovenfor, uttrykte generalforsamlingen i 1852 at en gjerne ville at de mange oppbyggelige råd fra den gamle instruks skulle føres videre til kommende misjonærer. Hvor lenge misjonærene har fått vedlagt den midlertidige instruks som nyttig lesestoff vites ikke, men det er vel absolutt grunn til å anta at tonen fra dette dokumentet har levd lenge i norsk misjonsmiljø.

NOTER

1. De tre, som i lydighetserklæringen undertegnet 14.3. 1849 kalles «Missions-skolelærere og Medhjælpere», er Lars Larsen, Tobias F. Udland og Ommund Chr. Oftebro. – Om forviklingene rundt dette første misjonsskoleforsøket, se Nome, *Det Norske Misjonsselskaps Historie i Norsk Kirkeliv fra Stiftelsestiden til Schreuders Brudd*, s. 107–149. Den nevnte tittel av Nome er bind I i NMS's 100 års historie utgitt 1942.
2. Den midlertidige instruks (MI) er trykket som tillegg til no 9 (mars) av Misjonstidendes 7. årg. 1851/52 fra s. 161.
3. De seks punktene er: «Udsendelsens Formaal» (s. 162), «Almindelig Anviisning til en velsignet Missions-Virksomhed» (s. 164), «Guds Menighed iblandt Hedningerne» (s. 166), «Beskjæftigelser udenfor Missionærens egentlige Kald» (s. 169), «Brødrenes Forhold indbyrdes» (s. 169), «Missionærens Forhold til Missionsselskabet» (s.171).
4. *Missions-Tidende* (MT) 1851/52 s. 161, note.
5. MT 1852/53, s. 40. – Til orientering om noteføringen: Dersom de følgende sitater eller referanser er hentet fra samme side/samme paragraf anmerkes de ikke i notene. I tillegg til MI vil vi her benytte oss av FI om forslaget til instruks og OI om den første ordentlige instruks, vedtatt i 1852.
6. Når det gjelder de teologiske posisjoner disse Kristiania-teologene representerte, angir Molland i sin «Norges kirkehistorie i det 19. århundre» B. I atskillig stoff av interesse ikke minst når det gjelder Wexels og delvis Kaurin. – Se Mollands navneregister.
7. Instruksforslaget (FI) er gjengitt som «Bilag» til MT no 10 1851/52, s. 188–192. Den vedtatte instruks (OI), MT no 2 52/52, s. 36–40.
8. MT 51/52, s. 162f.
9. MI §2, op.cit. s. 164
10. MI §4, op.cit. s. 169
11. MI §6, op.cit. s. 172
12. OI §3, 52/53, s. 36
13. Warneck sier om Det rhinske misjonsselskapet: «Ähnlich wie in Basel ist man auch in Barmen durch die kirchlichen Verhältnisse der heimatlichen M.-Gemeinde darauf angewiesen, die Gesellschaft eines ausgeprägt konfessionellen Charakters zu entkleiden und durch weise Kompromisse ist es bis jetzt gelungen, die lutherischen wie die reformierten Kreise in friedlicher Konföderation zusammenzuhalten.» *Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen von der Reformation bis auf die Gegenwart*. 8 utg. Berlin 1905, s. 137.
14. Fra MI §1, MT 51/52, s. 163
15. Her dreier det seg om den konfesjonelle basis forstanderen på Misjonsskolen er forpliktet på i sin undervisning. – De første lover er gjengitt i «Festskrift til Det Norske Missionsselskaps Jubilæum i 1892», s. 26–28.
16. Se Nomes nok noe polemiske beskrivelse og diskusjon i hovedavsnittet i NMS's historie B I: «Kirkelige brytninger omkring Misjonsskolen i førtiårene», s. 107–149.
17. FI §2, MT 51/52, s. 188.
18. OI §2, MT 52/53, s. 36.
19. FI §1, MT 51/52, s. 188.

20. Sml. siste ledd i FI's §1 og OI §1.
21. MI, §6, MT 51/52, s. 172.
22. OI, §17, MT 52/53, s. 39.
23. MI, §2, MT 51/52, s. 165.
24. MI, §4, op.cit., s. 169.
25. MI, §3, MT 51/52, s. 168f
26. OI, §8, MT 52/53, s. 38.
27. MI, §2, MT 51/52, s. 166.
28. OI, §13, MT 52/53, s. 38.
29. MI, §3, MT 51/52, s. 168.
30. OI, §9, MT 52/53, s. 38.
31. MI, §3, MT 51/52, s. 167.
32. OI, §4, MT 52/53, s. 36f
33. MI, §3, MT 51/52, s. 166f
34. OI, §10, MT 52/53, s. 38.
35. OI, §7, op.cit. s. 37.
36. I MI skal rapporter sendes halvårlig, §6, MT 51/52, s. 173, mens dette er redusert til minst en gang hvert år i OI, §22, MT 52/53, s. 40.
37. Erklæringen er gjengitt i MT No 4 12. årg 1856/57, s. 55-69. Sitatet er fra s. 59. -
Erklæringen er av stor interesse og verdi den dag i dag når det gjelder diskusjonen om misjonsinformasjon hvilket O. G. Myklebust har gjort oppmerksom på i et eget avsnitt om denne erklæringen i sin framstilling av NMS's historie i Sør-Afrika (B.III), s. 35-37.
38. MI, §6, MT, 51/52, s. 173.